

EXCURSIÓ
 A
 P A L L E J Á
 Y
 VISITA A LA COL·LECCIÓ ARTÍSTICH - ARQUEOLÓGICA
 DE
 D. FRANCISCO SANTACANA, A MARTORELL.

18 NOVEMBRE 1883.

En companyia dels estimats amichs y consocis Senyors Casades (D. Pelegrí), Castellet y Santos, tinguí lo veritable plaher de verificar la excursió ans dita, que si podia interessarme per la importancia dels punts que visitar deviam, no m'era menys agradable per la concurrencia dels esmentats senyors, qual ilustració y práctica excursionista es garantia del bon éxit en las expedicions.

Sortírem ab lo primer tren de la línea de Tarragona, que deixárem a Molins de Rey pera pendre cómoda tartana que en mitja hora'ns conduhí a Pallejá (7 h. 30 m.), després d'atravessar lo monumental pont de Molins de Rey, construcció espléndida que favoreix las relacions d'aquesta vila ab Sant Vicens dels Horts, Vallirana, Cer-

velló, La Palma, Corbera, y altres poblacions, tant ribenyas del Llobregat, com amagadas en l'interior de las montanyas.

Com desafiant la potencia productora de las fàbricas que 'l riu impeleix ab sa forsa en lo marge dret, s'aixeca en lo contrari, dominant tot Pallejá, la quádrada y pintoresca casa senyorial, pertenencia avuy del Marquesat de Senmanat, per vinculació en aquesta familia dels bens que constituïren los dominis dels passats senyors del poble. Es un edifici regularment conservat, que avuy s'habilita pera hostel, guardant, empero, tot lo caràcter de la época de sa construcció, que no s'avansa als primers anys del sigle xvi. Sa forma es quadrada regular, tenint uns doscents pams cada un de sos costats, los quals res ofereixen de menció, puix las finestras que interrompen la monotonía del mur son senzillíssimas. Sols lo que mira á Llevant, servint de fatxada al edifici, ostenta en sa part superior una lladronera de forma comuna y duas troneras en sos extrems, que 's repeteixen en los posteriors de la casa; dessobre 'l portal adovellat s'hi troba un escut ab tres torras de grollera execució. Passada aquesta porta, se presenta á la vista la ample entrada dividida en duas parts per un arch de gran volada, que 's subdivideix per medi de nerviacions, que arrancan de ménsulas en forma de caras y s'uneixen en lo sostre dins claus de volta ben senzillas. En lo fons hi ha una escala d'amples grahons y seguida barana que porta al primer pis; quals cambras, avuy desfiguradas, ofereixen totas vestigis de sa antigua grandiositat en los negrenchs enteixinats que s'hi conservan, y una d'ellas encara permet esmentar en sa paret detalls de sumptuosa pintura. La cuyna, á ma esquerra de

la entrada, pot interessar mes á un artista que cerqui la reproducció de característichs recorts de passadas épocas, que al arqueólech que suposi trobar quelcom de notable entre la nombrosa vaixella simétricament colocada en los tinells allí esbargits. Me sembla que avuy dia ofereix lo meteix cop de vïsta que quan per primera vegada s' utilisá aquella pessa de la casa, puix son aspecte es de lo mes curios y típich que pot pensarse.

Sortint del hostel, després d' haverhi esmorsat, per una porteta coronada de mutilats marlets, passárem per alguns carrers de la vila y 'ns detinguerem en la Iglesia, qual Rector, l' amable Rnt. Sr. Don Joseph Arús, Pbre., nos mostrá los objectes interessants que conserva. Malgrat que aquella sia de construcció moderna y son estil arquitectónich indeterminat, per lo estrany é inconnexo de sos pobres ornaments estucats, cal detenirse devant l' altar major pera venerar una imatge de Sta. Eulalia, patrona del poble, de talla doble del natural, executada fá poch temps á Barcelona, ab molta propietat indumentaria, per lo escultor Don Joan Soler. Algunas capellas conservan altars procedents de la iglesia antigua, de que parlaré després, essent pera esmentats un del 1580; altre construït en 1623 per los jurats Lluís Casas, Montserrat Monmany, Miquel Albareda y Pau Monmañ (sic), obra no despreciable del Renaixement, ab requadros de regular execució lo meteix que 'ls adornos esculpits que 'ls circundan; y altre del 1727. Lo mateix senyor Rector nos acompanyá á la Iglesia antigua del poble. En sa cara principal, adulterada en sigles posteriors, sols s' hi nota lo primitiu campanar quadrat, modesta construcció del XI ó XII, puix la porta d'ingrés al temple degué esser modificada. L' ábside demostra l' exi-

güitat de la antiga fàbrica per sa escassa cabuda y per la sobrietat de cimbras; lo qual no sabem á qué atribuirho, si á la velluria d' aquella ó be á la poca importancia de la construcció; circumstancias que devegadas se confonen, majorment quan los documents faltan, atribuintse una antiguitat exagerada á edificis modestos aixís per la carencia de medis materials, com per l' atrás en los de procediment pera la edificació. L' interior serveix avuy pera seller, y cap particularitat presenta; sols una capelleta oberta en lo sigle xvi té son sostre prolixament estrellat; sens dupte en ella hi havia lo retaule construït en 1580 que are's conserva en la moderna parroquia.

Lo poble de Pallejá té relativa importancia entre 'ls del Baix Llobregat per trobarse enclós dins lo territori hont domina lo conreu de las vinyas; los que segueixen, cap á Barcelona, á mida que s' acostan á marina, donan major importancia á las hortas, tant perquè las terras son mellors, com perquè lo transport á Barcelona es menys costós, constituhint semblant conreu una riquesa pera aquelles poblacions que, per altra part, contan ab la ajuda del canal de la Infanta Carlota, element de prosperitat pera 'l plá de Barcelona; y aixó que no parlo de la fabricació que 's desenrotlla progressivament en éll tot atansantse los pobles á la ciutat comtal, com si aquesta 'ls comunicés una part del vapor que alimenta son moviment fabril. Molins de Rey es dels derrers que rep aquesta alenada, y Pallejá, que ab lo Papiol, segueix riu amunt, está exempt d' aquesta contribució de moralitat que, com gabelle afrentosa, comensa á gravar á molts poblacions de Catalunya. La agricultura es, donchs, la preferent ocupació dels 750 habitants que Pallejá compta, y com los tra-

valls d' aquestos son principalment en las vinyas, pot dirse que allí comensa lo verdader terrer vitícola catalá que seguint lo Vallés, traspassa lo Panadés y s' exten per lo Priorat y 'l camp de Tarragona ab grans ramificacions cap al Nort y tota la costa catalana.

Juntament ab lo vi dona justa anomenada á Pallejá la industria extractiva de la cals, que arrancada de las singleras que coronan lo poble, extenentse cap á *Roca de Droch*, es fosa aprés en forns de propietat particular, quals fumaredas senyalan de lluny la laboriositat d' aquella població. Digne d' esmentarse es que Vallirana y Corbera, á duas horas de Pallejá, y Castellví de Rosanes á duas y mitja curtas cap á Ponent, tenen també forns de cals (y de guix las duas primeras) de qualitat inmillorable, dels que per la bontat del mineral se 'n podria treure un partit ventatjós, majorment quan las facilitats dels ports a Barcelona son avuy dia prou manifestas (1). Ab tot y aixó la producció de la cals de Pallejá es ben coneguda, citantse lá d' aytal procedencia entre 'ls mellors materials d' edificació. Fa mes de 25 anys que en major ó menor escala s' explotan aquellas pedreras, explotació que s' ha desenrollat visiblement d' un quant temps á aquesta part, coincidint ab l' increment pres per la edificació á Barcelona; en lo dia treballan quatre forns, un dels quals, lo de Monmany y C.^a, en sis anys y mitx ha despatxat 655,815 quintás; de manera que, treballant los altres ab igual fermesa, pot dirse que la extracció de la cals á Pallejá dona un pro-

(1) En moltes casas de Corbera, La Palma y Pallejá he observat bonichs treballs en los sostres, á manera d' enteixinats pera dissimular los revoltons. Son unas pessas de guix enmotllat, seguint llur dibuix lo gust del Renaixement, que produheixen un bon efecte decoratiu.

medi de dos milions de quintás cada sis anys, ó sia, mes de 330,000 quintás anyalment. La competència d'altres punts no pot fundarse de cap manera en la excelència del mineral, puix lo de Pallejá presenta las mellors condicions, sinó en la facilitat de medis pera la conducció; ab tot y aixó, arriban diariament al poble que 'ns ocupa uns 35 ó 40 carros pera exportarne la cal, que sempre troba compradors, constituhint un element de riquesa pera aquell vehinat.

*
* *

A las 9 h. 23 m. deixárem Pallejá, emprenent la marxa envers Martorell per la carretera real (1). De Montserrat venia un fresch oreig que 'ns molestá quelcom, fentnos apretar lo pas que en contradirecció portavam; mes malgrat aixó, nos detinguerem diverses vegadas, ja pera admirar los bonichs panoramas que 'l riu ofereix ab sas *salzaredas pobladas de vegetació, ab sa rasclosa brunsent* y ab sos arenys y márges rublerts de feixas y hortas ben conreuhadas; ja pera contemplar la pintoresca situació del Papiol, la Riera de Rubi—que sembla porti al Llobregat lo tribut de la vila que du part de son nom—y lo Poble de Canet; ja al atravessar lo rich terme de Sant Andreu de la Barca y al ovirar la infinitat de montanyas que desde allí 's descobreixen, quals ayguas rodolan per torrents y xaragalls al riu que corria á nostres peus.

Uniu á tot aixó los recorts de las épocas de major mal-

(1) Las distancias desde Pallejá als pobles de sa rodalia son com segueix: *Molins de Rey, La Palma, Sant Vicens dels Horts, y Sant Andreu de la Barca* distan 45 minuts quiscun; *Papiol, Cervelló y Canyet* 1 h.; *Corbera, Vallirana y Castellbisbal* unas 2 horas.

hauransa pera Catalunya que desperta la encontrada per que passárem (1), y vos convenceréu de si se 'ns feya ó no interessant la caminada empresa. En efecte, quan transcorregueren pera la nostra terra dias de dissort y de desconsol, las ayguas del Baix Llobregat pogueren molt bé augmentarse ab las llágrimas dels pobles opresos, de las familias abatudas, dels pares, esposos y orfens separats; quan las conseqüèncias del Parlament de Casp iniciaren la progressiva desgracia catalana, fou aquell lo camí que Ferran I emprengué ab sas tropas, tant al dirigir-se á Balaguer contra 'l desdixat Jaume d' Urgell, com al fugir de Barcelona vers Igualada, ahont morí, després d' escoltar de boca de 'N Fivaller la valentà justificació de la llealtat catalana; quan, mes tart, Joan II oprimí á son fill y á sos defensors, passaren per aquells paratges las tropas del un y del altre, mutuament perseguintse y apoderantse de Martorell, las del primer en 1462; quan lo Condestable de Portugal heretá la desgracia del Infant Carles de Viana, sos soldats y missatgers, lo meteix que la Cort Real, anavan de Cervera á Igualada, de Igualada á Piera, de Piera á Martorell, y d' aquí, per la via que 'ls excursionistas seguían, baixavan á Molins de Rey, desde ahont lo contrariat portugués dirigía enternidoras lletras als Consellers de Barcelona pera que li enviessen ajuda. Aquells

(1) Pot dirse que paralelament á ella segueix en l' interior de las montanyas á sol ponent del Llobregat la línea divisoria del terme de la antigua Veguería de Barcelona y del Vallés, puix aquesta «comensa á Garraf dins ven la mar e puja per la montanya. E compren dins aquest terme lo castell »de Araprunya ab son terme e travessa per les montanyes de Cerveyló e ix »a la Riera de Noya entre Castellviy e Gilida e compren Cerveyló veyl e nou »ab lurs termens e Corbera e Castellvey e Martorel ab sa parroquia e puja »per Lobregat amunt etc.» (Anotacions al *Llibre Vert*; vol. 1, fol. x - xv.)

pacífichs poblats y pagesías recordan las malesas dels soldats de Felip IV y de Felip V, lo meteix que la humillant servitut pel primer decretada sobre llurs bens á favor del Marqués de los Velez, quals tropas feren horrorosa matansa de catalans. Per últim, quan, malgrat la situació d'interior desgavell en que Espanya's trobava, tenia forsas suficients pera abatre als conqueridors d'imperis y de reyalmes, combatents afortunats quals empresas s'estrellaren davant de l'heroisme espanyol, llavors se distingiren també 'ls riberenys del Llobregat y, com si las aigües d'aquest riu comunicuessen delit y valentía, guanyaren empenyadas batallas als francesos en lo pont de Molins de Rey y passat lo Congost de Martorell, que precisament coincideixen ab lo principi y terme de la via empresa pels excursionistas.

Obriu las crónicas catalanas, consulteu los registres dels nostres arxius, deteniuvos en las monografías escrites sobre las guerras dels Segadors, de Successió y de la Independencia, desde 'l castís Melo fins al patriótich Blanch, y trobaréu en ellas detalladas y perfectament descrites las gloriosas gestas allí esdevingudas, que de cap manera puch ni tan sols resumir en lo cos d'aquesta tan mal embastada com gens atractívola Memoria (1).

Eran las 11 quan entravam á Martorell. Res tan simpátich com la fesomia d'aquella vila celeberrima, quina fama s'extén desde 'ls temps en que servía de limit entre la Cosetania y la Laletania, fins avuy dia en que, passadas épocas de proba duríssima pera sa prosperitat, se troba

(1) Per lo que á Martorell respecta remitim als nostres llegidors á la *Memoria* que escriguerem ab motiu de la excursió á Martorell y al Castell de Sant Jaume, efectuada als 5 de Desembre de 1880.

en circumstancies semblants á las de sa primitiva existencia. En efecte; si en la época romana era l'últim poblat, *Fines* segons l'anomenavan (1), de la Laletania, avuy es la última de las poblacions del Baix Llobregat; si llavors se trobava sobre la carretera que desde'l cor de la Galia conduhia á las regions del Sud d'Espanya, avuy s'assenta prop la real que porta fins á Madrid, servint de poderosa arteria á la industria de Catalunya, es de las primeras estacions de la linea de Fransa y resumeix la activitat febrilsa y la laboriositat característica de una immensa extensió de terrer, que fá d'aquella vila lo centre de son moviment y l'empori de sa prosperitat. Per últim, en tots temps ha sigut considerada per la valentia de sos habitants que derromaren llur sanch generosa en favor de la patria desde'l sigle XII en que derrotaren, manats per Ramon Be-

(1) Nosaltres admetém aquesta denominació abans que la de *Tolobis*, donada per Piferrer y seguida per distints autors, y que la de *Mons Oreos*, defensada per lo Canonge Cortés. Es innegable que'l nom de *Fines* está basat sobre la situació topogràfica del lloch, circumstancia molt digne de tenirse en compte, majorment tractantse de pobles importants en la antiguitat. Martorell trobava's sobre la carretera que desde Arlés anava á Barcelona, dirigintse d'aquí á Tarragona, Cartago y Castulo; l'itinerari d'Antoni li senyala una distancia de xx millas desde Barcelona; la via romana vorejava'l Llobregat fins á Martorell y allí'l passava per medi del *pont del Diable*—que en aquella época devia esser molt distint de lo que es avuy, puix, sens dupte, seguía tot éll lo género especialíssim de construcció que representa l'arch casi-ciclópeo aixecat á sa entrada.—La transformació de *Fines* en *Martorell* degué sofrir diverses alternatives; indubtablement sembla que en o segle v los bárbars invasors volgueren donar nom germánich á aquell poble, puix, si be no feren tal cosa ab molts d'altres, la importancia de Martorell ho exigia, y al traduhir *fines* (limit ó fita) adoptaren *March-Tor* (ell) (montanya-frontera), segons Sampere y Miquel, en sa *Topon. catal*, y no'l grech *Oreil* (*Oros* alterat) unit á *Murus*, que's convertí en *Marturell*, segons esplican ab gran artifici diversos etimologistas.

renguer II, als alarbs de Tortosa, Prades, Ciurana y Valencia, fins los primers anys d'aquesta centuria, durant los quals poderosament contribuïren á la evacuació del territori catalá per part de las tropas francesas y donaren ardits capdills y guerrillers á la causa nacional.

..*

Sens deturarnos pera visitar la població y contemplar sols de passada lo *pont del Diable*—puix abduas cosas detingudament s'efectuaren en 1877 y en 1880—nos dirigirem á la casa del senyor delegat de la ASSOCIACIÓ, D. Francisco Santacana, pera estudiar ab espay y minuciositat la gran copia de fragments arquitectónichs y d'objectes arqueològichs que té aplegada, formant una colecció interessantíssima aixís pel mérit com per la procedencia venerable que alguns d'ells ostentan.

Si entra en l' objecte y propòsits de la ASSOCIACIÓ l' estudi dels monuments notables arreu sembrats en la nostra terra, no dehuen excloures del meteix las distintas colleccions en que son conservadas gloriosas despullas de construccions per dissort ja desaparegudas ó complertament alteradas en perjudici del art y de la historia patria. Aixó solsament basta pera demostrar quant dignes de lloansa son los esforços y las aficions d' alguns antiquaris que han passat llargas temporadas y fet remarcables sacrificis pera conservar lo que la sistemática oposició del interés ó de la ignorancia pretenia destruir. Per dissort lo nombre d' aytals arqueólechs es menor de lo que per ventura convindria, y 'ls travalls que han practicat los que de llarga data emprengueren aquella tasca, encara que mereixedors del mes incondicional aplaudiment, no han

sigut suficients pera impedir sensibles profanacions y enderrocaments imperdonables. Y aixó s' explica sens dificultat; tenint lo Sr. Santacana son domicili á Martorell, sols podia portar al seu museu los objectes descoberts en la encontrada de sa residencia, puix los d' altrás mes llunyanas era casi impossible cercarlos y mes difícil conduhirlos, sobre tot los fragments arquitectònichs en que 'l dit museu abunda; malgrat semblant inconvenient, poden contemplarse despallas de Poblet y de distints edificis de Barcelona, transportats á Martorell ab dificultats no petites, lo que encara contribueix á pujar lo relleu dels serveys prestats pel Sr. Santacana á la arquitectura de Catalunya.

Molt difícil me seria catalogar ordenadament tots los *objectes que dit senyor posseheix, perquè las notas que á corre-cuyta vaig pendre son del tot insuficients pera donar una idea, encara que fos lleugera, del esmentat museu; mercés á las que posteriorment m' han sigut facilitadas per son propietari, puch cridar la vostra atenció sobre 'ls exemplars mes notables, deixant la especificació de tots los coleccionats, ab las noticias referents á la adquisició ó trovalla, pera 'l Catálech ilustrat que 'l meteix Sr. Santacana pensa donar á llum.*

En lo pati posterior de la casa ha format aquell, ab molt enginy y paciència, una fatxada d' edifici utilisant tots los fragments y combinantlos de la mellor manera, tant pera produhir lo mes bon efecte, com pera armonisar los diferents estils arquitectònichs á que pertanyen.

La porta está formada per unas jambas del Renaixement esculpturadas ab pulcritut y provenients de la sala del Trentenari, aixecada en 1559 en un dels patis interiors

de la casa de la ciutat de Barcelona. Forma la llinda un robust codol, ab quarterat escut al mitj, que figurava en lo convent de Junqueras. Dessobre está assentada, á modo de fris, la rica llinda de la principal portalada de *Casa Gralla*, y mes amunt están colocats tres medallons, ab retratos d' un Conceller de Barcelona y dos massers, essent aquell un dels que governavan la ciutat al edificarse la sala ans dita, de la qual derivan los medallons esmentats.

A ma dreta s' aixeca una finestra; las jambas son de

MARTORELL.—FINESTRA EN LO «MUSEU SANTACANA.»
Dibuix de D. Jaume Arolas d' una fotografia de D. Eduart Castellet.

terra cuyta enmotllada en dibuixos del Renaixement de lo mes rich y sumptuós que pot imaginarse (procedeixen del

Palau de Barcelona); la llinda porta escrit ab hermosos characters gòtichs :*Sant: Sever.* y formava part d'una de las torras de Canaletas, aixecadas en 1377 al tancar la ciutat ab lo tercer clos de murallas. En la part oposada 's troba altra finestra, també del Renaixement, que 's salvá d'una casa, antiga pertinenencia de las Monjas Jerónimas.

Colocats simétricament s'observan tres medallons ab figuras alegóricas, provinents del frontis de la sala del *Trentenari*; dos escuts gòtichs, l'un de Catalunya y l'altre particular, voltats de rica ornamentació que abans adornavan lo Palau Real á Barcelona y altres escuts que tant poden ser representatius de gremis ó artesans, com *signes masónichs hábilment executats.*

En la altra cara del edifici que examiném se vehuen dos exemplars notabilíssims aixís per esser complerts com per son induptable mérit arqueològich. Es l'un la ben proporcionada portadeta románica quina senzillés no s'oposa á la varietat dels capitells de las columnas que aguantan sa rodona volta; procedeix del claustre de Sant Pere de las Puellas y, per la época á que pertany (sigle x), pot considerarse com á part de la obra que Lluís lo Piadós maná construhir pera aixecar una capella á Sant Sadurní. Es la altra la bonica finestra bipartida ab elegant capitell, extreta d'una casa desapareguda de la devallada de Viladecols; son ampit es una pedra del derrocat convent de Templaris que presenta tres adornos geométrichs, trassats ab compás, y esgrafiats ab senzillés, lo que demostra sa primitiva factura.

Además dels fragments fins aquí indicats, tots integrants l'edifici descrit, cal fer menció d'una esbelta columna salomónica, ab florejat capitell y base, que 's trobava en uns

magatzems del carrer de Moncada; d' un fragment d' ober

MARTORELL.—PORTA ROMÁNICA EN LO «MUSEU SANTACANA.»
 Dibuix de D. Jaume Arolas d' una fotografia de D. Eduart Castellet.

tura del antich frontís de la casa de la Ciutat; y de dife
 rents escuts, ménsulas, claus de volta, y altres detalls

dels convents de Jerusalem y de Junqueras. Del sigle XIV son alguns escuts policromats que adornavan lo convent del Carme de Barcelona; de Sant Miquel ne conserva'l Sr. Santacana un bonich detall representant un monstre alat; recordan l' artístich monastir de Santa Catarina bonicas labors del sigle XIV; y un escut de Barcelona ab la fetxa 1697 la casa del *Pastim* edificada per la administració municipal en lo carrer dels Tallers á conseqüència del celebrat rebombori del pá.

Separadament de lo fins aquí enumerat, posseheix lo Sr. Santacana un aplech considerable de capitells de tots ordres, desde'ls piramidals mes senzills de las primitivas *construccions románicas fins als mes luxosament treballats pel florit goticisme*; entre aquells mereixen citarse uns del sigle IX procedents de la capella de Santa Margarida, prop de Martorell, altres del primitiu convent de Montserrat y altres, aixís meteix románichs, recullits en las desferras d' una casa alsada prop del convent de las Magdalenas d' aquesta ciutat. En quant á estátuas vegegrem una Verge de márbre blanch de 2 $\frac{1}{2}$ pams d' altura, quina trassa es tan rudimentaria que fá recordarnos las imátges románicas mes comunas á Catalunya (fou descoberta al obrirse uns fonaments á Martorell meteix). Acompanya á la anterior una altra estátua de la Mare de Deu esculpida en pedra, probablement en lo sigle XIV, que's trobá en un poble vehí. Tampoch están exemptas d' interés duas figuras que representan á Sant Antoni Abat y á un Sant Bisbe respectivament y algunas otras obras d' estatuaria menys importants, mes si estimables.

Especialitat característica del museu que'ns ocupa es la selecta coleció de rajolas de Valencia que en ell figura.

N'hi ha unas, procedents de la cúpula de la antiga iglesia dels Antonians de Barcelona, que recordan los mes valiosos motius d'ornamentació bisantina en los santuaris orientals; altrás presentan líneas y dibuixos gòtichs tan estimables com los de las existents á Poblet y Santas Creus, y altrás, per sa senzillés, remembran las 6000 llosas blancas y blavas que en 1559 contractá 'l Consell de Cent de Barcelona ab Onofre Spellto pera enrajolar distintas salas de sa casa (departament dels trenta ó *Trentenari*, arxiu y altrás) á rahó de 4 lliuras lo miler. Per últim; de posteriors al sigle XVI ne té'l Sr. Santacana un nombre inmens, puix, además de cobrirne las parets del menjador de sa casa—ab lo qual li ha donat una fesomia característica propia de las del regne de Valencia—ha colocat un aplech que forma un quadro, representant lo martiri de Santa Eularia, circuit d'artísticas cenefas que l'assimilan á un tapís espléndit, recordantnos las bellas combinacions formadas en la entrada de la casa de la Convalescencia de Barcelona, mercés als donatius de la familia Ferran. Sería molt difícil precisar la procedencia de tantas rajolas com allí existeixen, mes com á monuments que mes han contribuït á fomentar aytal colecció, dehuen citarse los monastirs de Montserrat, de Montesion, de Jerusalem y de Sant Antoni Abat, la capella de Sant Miquel y algunas casas de Gelida y de Barcelona.

No tenint espay pera mencionar particularment molts mes exemplars y apéndix arquitectònichs que en lo museu abundan, puix fora tasca llarguíssima, deixaré que son meteix possehidor la porti á cap ab mellor acert y competencia en lo catálech que, segons vos he dit, destina á veure la llum pública. Abans de termenar, compleix

á mon comés dirvos quelcom dels objectes arqueològichs, puix si be no son tan nombrosos com los anteriorment descrits, mereixen, no obstant, esser estudiats per la innegable importancia d' alguns d' ells. Hi ha á casa del Sr. Santacana varis objectes de cerámica romana y moderna; exemplars numismátichs y paleográfichs molt curiosos; una colecció de pinturas en la qual hi figuran taulas góticas tan apreciables com una que representa á Sant Esteve y alguns quadros moderns que cedeixen lo lloch principal á una Visitació del mellor temps de Viladomat y á un boceto de Fortuny; duas ben maquejadas caixas nuvials; ornaments sacerdotals; medallons tallats en fusta; mobles sumptuosos adaptats al gust arcáich de principis del sigle, y multítut d' objectes decoratius enginyosament distribuïts en las habitacions de la casa. En aquestas se contemplan ademés varias obras del meteix Sr. Santacana, qui maneja ab facilitat y elegancia lo llapis y 'l pinzell; essent digne d' especial apreci y menció un joch de cartas fet per l' istil de las miniaturas que figuran en los codices mitjevals, ab influencias del género que privá passat lo primer ters de la present centuria; es un treball de paciència y d' enginyosa inventiva que demostra en son autor envejables qualitats artísticas.

Per últim, obehint á la costum de que lo mellor se reserva pera la darrera ocasió, dech recordar dos preciosos esmalts bisantins que posá de manifest l' indicat antiquari pera que 'ls excursionistas poguessen inspeccionarlos ab detenció. Lo primer representa lo Salvador, circundat d' un nimbe en punta, ab los símbols dels Evangelistas en los quatre ánguls de la planxa; las dimensions d' aquesta son 25 per 11 centímetres; lo cap de Jesús y los de ditas

alegorias son de relleu, lo restant está simplement grabat, conservantse 'l brill del esmalt blau, que es lo que domina, y dels colors roig, vert y blanch que son complementaris. Aquets no 's fusionan uns ab altres per influix del calor, sinó que, com succeheix ab los veritables esmalts bisantins decoratius, se separan entre sí per uns filets de metall ressaltats que forman lo dibuix general; circumstancia que augmenta lo sentiment místich y la severitat d'aquestas obras, distingintlas de las posteriors y sobre tot de las del Renaixement. Dit esmalt, que pertany sens cap dupte als anomenats *cloisonés*, es molt paregut á un altre que poseía en 1867 lo Sr. Marqués de Sentmanat y, per l'assumpto que representa, es probable que servis pera coberta d'algun evangeliari, classe de llibres á la que s'aplicava rica ornamentació. La procedencia oriental del conservat pel Sr. Santacana es manifesta, puix en la época á que pertany (sigle xi ó xii) no 's feyan á Espanya treballs d'aquella especie, empero, malgrat d'aixó, se m'assegurá que fou trobat en la meteixa vila de Martorell.

Altre tant pot dirse del segon esmalt, que es un Sant Christ qual procedencia oriental resulta també innegable, puix fins alguns tochs recordan la manera de colorir dels egipcis. En la Catedral de Vich, segons dibuixos del Sr. Puiggari, se 'n conserva un de molt semblant,—no recordo si esmaltat ó il·luminat,—si be en mellor conservació que 'l del Sr. Santacana, á conseqüencia d'haver sigut, lo d'aquest, enterrat molts anys prop de Vilafranca, ahont se descobrí.

Sumament complaguts d'haver pogut apreciar en conjunt—puix ab detenció no fou possible—las preciositats que l'esmentat senyor nos mostrá ab sa habitual amabili-

at y, després de regraciarlo per sas finesas, nos despedirem d' ell y prenguérem lo tren pera retornar á Barcelona, ahont arribarem satisfets en extrém dels profitosos fruyts de la excursió, que m' ha proporcionat lo motiu de llegirvos las anteriors inconnexas apuntacions.

Barcelona 29 Janer 1885.

LLUÍS MARÍA SOLER Y PUIG.

